

У неї, бувало, питали:

— А який твій найраніший спогад?

Вона завжди відповідала, що не пам'ятає.

Дехто припускав, що вона так жартує, дехто — що це така бравада. Але вона справді в це вірила.

— Так-так, прекрасно розумію, — відповідали їй симпатично, готові все пояснити і спростити. — За першим спогадом криється спогад іще давніший, і завжди здається, наче ось-ось до нього дістанешся.

Однак ні, не про це їй ішлося. Перший спогад — це вам не перший бюстгальтер, не перший друг, не перший поцілунок, не перший секс, не перший шлюб, не перша дитина, не перша смерть когось із батьків, не перше різке усвідомлення пронизливої безнадійності людського буття — ні, це геть інше. Спогад — це вам не надійна матеріальна штука, яку дотепник час, шкутильгаючи вперед, може з плином років прикрасити вигаданими деталями (тут вирує пелена імлі, тут збираються грозові хмари, тут красується корона), однак не стерти. Спогад — за визначенням не предмет, а просто... спогад. Нинішній спогад про трохи раніший спогад про попередній спогад про давній-предавній

спогад. Тож люди наполегливо пригадують чиєсь обличчя, весняну луку, як їх гойдали на колінах; пса, бабуню, м'яку іграшку з обшарпанним, обгризеним, обслиненим вухом; пам'ятають возик, вид з возика, як вони випали з возика й ударилися об перевернутий вазон — вазон підставив до возика брат, щоб залізти вище й роздивитися новенького (а за багато років по тому почнуть задумуватися, чи то не брат вирвав їх зі сну і лупнув головою об вазон у нападі первісної братерської люті...). Пам'ятають впевнено й беззаперечно, хоча ті спогади могли виявитися переказом із чужих слів, сентиментальною вигадкою чи м'яко прорахованою спробою стиснути серце слухача вказівним і великим пальцями і вщипнути, щоб розплився синець, і зцілити його зможе тільки кохання. Хай яке джерело тих спогадів і причини розповіді, Марта Кохрейн їм не довіряла. Їй судилося довге життя, але за всі ті роки вона не зустріне жодного першого спогаду, що не здасться брехнею.

Тож вона теж брехала.

Марта казала, що її перший спогад такий: вона сидить на підлозі на кухні, на благоденській плетеній рогожці, дріській такій, у ті дірки можна було запхати ложку й розширити їх, за що їй давали прочухана — почувується вона в безпеці, бо на тлі мати щось собі наспівує — готуючи, мати завжди наспівувала старі пісні, не такі, які слухала за інших обставин, — Марти і тепер відчувається запах супу з кропиви і смаженої цибулі, коли вона раптом чує по радіо щось штибу

«Ти найкращий», «Ми всі зберемося над річкою» чи «Ніч і день», правда ж, дивна штука? — а була ще пісня «Дивна штука те кохання», вона в Марти завжди асоціювалася з різким смаком помаранча, — а на рогожі перед нею складанка «Графства Англії», й мамуся, вирішивши допомогти, зібрала спочатку контур і море, тож лишилися обриси країни, з-під яких прозирала рогожа, рамка вийшла дивної форми, ніби огрядна стара сидить на пляжі, витягнувши ноги, і ноги — це Корнволл, хоча вона, звичайно, тоді цього не знала, навіть слова Корнволл не знала, так само як не знала, якого кольору фрагмент потрібно вставити, ви ж бачили, як діти поводяться зі складанками: хапають першу-ліпшу деталь і силкуються впхати у порожнє місце, тож вона, певно, взяла Ланкашир і змусила його стати на місце Корнволлу.

Так, ось він, її перший спогад, її перша майстерно й невинно скомпонована брехня. Часто виявлялося, що у співрозмовника в дитинстві була така сама складанка, й тоді починалося доброзичливе змагання за те, яку деталь ставити на місце першою — зазвичай Корнволл, але інколи й Гемпшир, бо до Гемпширу кріпився острів Вайт, що стримів у море, тож його легко допасувати до отвору, а після Корнволлу чи Гемпширу можна переходити до Східної Англії, бо Норфолк і Саффолк сиділи одне на одному, як брат і сестра, чи горнулися одне до одного, як чоловік і дружина, зливалися і простягалися разом або, можливо, зіплювалися, як половинки волоського горіха. Далі Кент, який вказує на

континент пальцем чи носом, неначе попереджає — обережно, там чужинці; Оксфордшир, штовхаючись із Бакінгемширом, розплющує Беркшир; Ноттінгемшир і Дербішир лежать поруч, як морквинки чи шишки; гладкий вигин Кардігану чимось схожий на обриси морського котика. Тут згадувалося, що більшість великих графств із чіткими контурами розташована по периметру, і коли їх розставляли на місця, посередині залишалася незрозуміла мішанина менших графств дивної форми, і годі зрозуміти, куди ж втулити той Стаффордшир. Тоді починали згадувати, якого кольору були різні графства: у дитинстві це здавалося страшенно важливим, майже так само, як назви, але тепер, коли сплигло стільки років, важко сказати, чи то Корнволл був бузковий, Йоркшир жовтий, а Ноттінгемшир коричневий, чи то жовтий був Норфолк — а може, взагалі його побратим Саффолк? Навіть якщо ці спогади помилкові, в них менше брехні.

Але ось це, припускала вона, можливо, таки правдивий, необроблений спогад: вона вже перемістилася з підлоги за кухонний стіл, а пальці її вже швидше розкладають графства, акуратніше й правдивіше; вона вже не намагається змусити Сомерсет стати Кентом — просувалася вона зазвичай узбережжям — Корнволл, Девон, Сомерсет, Монмутшир, Гламорган, Кармартен, Пембрукшир (бо до Англії входив Вельс — випнутий живіт старої) й так аж до Девону, — а тоді заповнювала решту, залишивши плутанину в Мідлендз на закуску; дійшовши до кінця, усвідомлювала, що одна деталька

десь зникла. Лестершир, Дербішир, Ноттінгемшир, Ворвікшир, Стаффордшир — зазвичай це був один із них. Тут її охоплювали розпач, зневіра і горе від недосконалості світу, що не розвіювалися, доки татко (а він завжди у такий момент чекав десь неподалік) не знаходив згубу в найнесподіванішому місці. Що Стаффордшир поробляє у кишені його штанів? Як він узагалі туди потрапив? Вона не бачила, як Стаффордшир стрибнув? А може, його туди занесла кішка? Марта з усмішкою казала «ні» й хитала головою, бо Стаффордшир знайшовся, а її складанка, її Англія і її серце знову цілі.

Спогад, може, й справжній, але Марта все одно мала певні підозри: події справжні, але хіба ж не оброблені пам'яттю? Вона знала, що це справді сталося, бо таке ставалося кілька разів, але в цій амальгамі губилися розпізнавальні знаки кожного окремого випадку, які їй зараз доводилося додумувати (наприклад, якось батькові довелося виходити під дощ — тоді він повернув Стаффордшир мокрим, а колись погнув кутик Лестерширу). Дитячі спогади — це сни, які залишаються з тобою навіть після того, як ти прокинешся. Ти бачила сни усю ніч чи протягом довгих, вагомих відтінків ночі, а коли прокидалася, лишався тільки спогад про те, як тебе покинули чи зрадили, як ти потрапила в пастку, як залишилася посеред засніженої рівнини; інколи й нічого не лишається, крім бляклого відгомону почуттів, спричинених тими подіями.

У її недовіри була й інша причина. Якщо спогад — це не предмет, а спогад про спогад про спогад, мов

коридор віддзеркалень, то те, що мозок розповідає тобі про певні події, які буцімто сталися колись, насправді забарвлене всіма подіями, які відбулися відтоді. Так само й у випадку, коли свою історію згадує ціла країна: минуле ніколи не буває просто минулим, адже це те, що дає змогу теперішньому примиритися із собою. Те саме стосується й кожного з нас, хоча сам процес, очевидно, не настільки прямолінійний. Що згадують ті, хто розчарувався у своєму житті: якусь минулу іділію чи пояснення, чому життя їхнє перетворилося на розчарування? А що згадують задоволені життям люди: задоволення в минулому — чи картинне випробування, яке вони героїчно здолали? Між нашою внутрішньою і зовнішньою сутністю завжди стоїть елемент пропаганди, реклами і маркетингу.

А ще — неминучий елемент самообману. Адже навіть якщо ви це все визнаєте, розумієте, що пам'ять викривлює й видозмінює спогади, то якась часточка вас однаково вірить у невинний і автентичний предмет — о так, предмет, — який зветься пам'яттю. В університеті Марта потоваришувала з однією іспанкою, Крістіною. Спільна історія їхніх народів, чи то пак її конфліктна сторінка, лишилася в далекому минулому; попри це, коли Крістіна, по-дружньому її піддражнюючи, сказала, що Френсіс Дрейк — пірат, Марта взялася заперечувати: ні-ні, ніякий він не пірат, — адже знала, що він англійський герой, лицар і адмірал, а отже, джентльмен. Коли Крістіна вже наполегливіше повторила, що «він був піратом», Марта зрозуміла: це заспокійлива вигадка,

яку мусять розказувати собі переможені. Пізніше вона знайшла статтю про Дрейка у Британії, і хоча слова «пірат» там не траплялося, зате не раз зринали «корсар» і «трофеї»; вона добре розуміла, як той, хто для когось є корсаром із законними трофеями, для іншого може бути піратом, та все ж сер Френсіс Дрейк залишався для неї англійським героєм, незаплямованим цим знанням.

Отже, озираючись назад, вона бачила чіткі й важливі спогади, але не довіряла їм. Що може бути чіткішим і виразнішим, ніж той день на сільськогосподарській виставці? День легковажних хмаринок на серйозній блакиті. Батьки ніжно тримають її за ручки й підкидають високо в небо, а коли вона приземляється, трава пружинить під ногами, як трамплін. Білі шатра зі смугастими портиками, надійні, як резиденції вікарія. Крутий пагорб за ними, звідки безтурботна кошлата худоба дивиться згорда на своїх розпечених загнуданих кузенів на виставковому ринзі внизу. Запах від чорного входу в пивне шатро, коли посилилася спека. Дуже схожий запах від черги до переносних туалетів. Картонні беджикі, символи влади, що звисають з гудзиків на картатих сорочках. Жінки розчісують шовковистих кіз, чоловіки гордо роз'їжджають на витривалих тракторцях, зарюмсані діти злізають з поні, а на тлі хтось уже діловито ремонтує розтрощену загорожу. Санітари-волонтери з ордену св. Йоанна вже чекають, коли хтось зомліє, перечепиться через мотузяну загорожу чи звалиться із серцевим нападом; чекають, коли станеться лихо.